

gaan. Het bedrijf waar we in 1998-1999 een aantal dingen mee hebben gedaan, is Origin, een van de grootste computerbedrijven in Nederland.

In de automatiseringssector heb je enorme technische vernuftelingen. Zij spreken een taal die niemand begrijpt en zijn doordrongen van die hele technologie. Dat ze compleet nieuwe culturen creëren, beseffen ze nauwelijks. Als je hen zegt dat ze onze cultuur op haar kop zetten, kijken ze raar op. Topbedrijven beseffen dat wel en weten dat er iets moet gebeuren. Maar hoe? Voor hen is kunst meestal ontspanning. Als het goed gaat, willen ze feestvieren. Kunst en de inhoud van het artistieke denken zien ze niet als essentieel verbonden met wat het leven uitmaakt. En ze zien niet dat kunst zou kunnen helpen om de taken waar ze voor staan, op te lossen. Ook op de werkvloer. Meestal gaat het niet verder dan het ophangen van een schilderij. Ze zien niet dat het werk zelf, hoe men daarmee omgaat, op een andere manier ingericht zou kunnen worden. Bijvoorbeeld de oude idee dat het werk niet mag inhouden wat de vrije tijd inhoudt en andersom. Als je dat niet integreert, kom je geen stap vooruit, vrees ik.

Met een kleinere club van kunstenaars en wetenschappers hebben we in een grote automatiseringscentrale van de overheid een project opgezet. De verschillende belastingkantoren sturen hun dingen daar naar toe, en dat gaat daar allemaal in een grote automatiseringsmolen. De mensen daar stellen zich echter alleen de vraag of iets maakbaar is. 'Zijn deze links of berekeningen maakbaar?' Zij gaan niet kijken wat voor concrete vragen hun klanten hebben. Zij komen met oplossingen die werken, maar die helemaal niet gevraagd zijn. Zij staan er niet bij stil waar het om gaat, voor wie ze bezig zijn. Wat wij geprobeerd hebben, is, samen met een bekend consultancybureau, dit soort processen duidelijk te maken.

Het ideaal is om de projecten die met kunst te maken hebben, direct in de dagelijkse realiteit van zo'n bedrijf te laten plaatsvinden, in plaats van dat het een moment is waar ze bijscholing hebben, een rollenspel spelen, en nadien weer verder kunnen alsof er niets aan de hand is. De integratie van dit soort dingen in het beroepsveld is ons ideaal. Ik denk dat het noodzakelijk is dat je de doelen die je nastreeft, ter discussie stelt. Waar ben je in godsnaam mee bezig? Hoe krijg ik die integratie voor mekaar? We hebben dat zelf de 'nieuwe universiteit' genoemd.

Hoe richt je je leven in? Wat doen we nog zelf? Alles wordt ons voorgeschoteld, terwijl ik bijvoorbeeld mijn eigen sofa zou willen ontwerpen! Maar daar is geen tijd voor... Dus ga ik werken en verdien ik geld, om vervolgens

met dat geld op zoek te gaan naar een sofa die mij bevalt. En die vind ik dan niet. Zo zijn er enorm veel zaken in het leven die je onttrokken zijn. Iemand anders doet het voor je. Maar ik ben daar niet tevreden mee, ik wil het anders. Maar hoe? Alleen krijg ik dat niet opgelost. En ik wil niet wachten tot mijn pensioen. Het gaat er niet om naar Zuid-Frankrijk te gaan of zo, want dan trek je je terug. Wat hebben we hier, welke mogelijkheden hebben we? Dat is de vraag.

Onderwijsprojecten

Ik vind de benaming 'conservatorium' erg typisch. Men gaat iets 'conserveren'. Mensen die verstand hebben van hoe het geweest is, vertellen iets over de achtergrond en de geschiedenis, over hoe de dingen zich hebben ontwikkeld. Het grote misverstand is dat die kennis een garantie zou zijn om de kunst van nu te produceren. Maar op een conservatorium en andere onderwijs- en kunstinstututen kan je niet leren hoe het moet op basis van wat geweest is. Die illusie moeten we niet meer hebben. Het is absoluut niet zo. Het heeft ook tot een geschiedschrijving geleid die uitgaat van: 'Dit is geweest, dus de volgende stap moet dit zijn...' Maar zo werkt het niet. Het leven ziet er anders uit. In het leven spelen totaal chaotische dingen mee. Daarom kan ik ook nooit zeggen wat mijn volgende project zal zijn.

Studenten hebben allemaal hun eigen mening, hun eigen ideeën. Die ideeën moeten naar boven komen, je kan hen helpen ze te ontwikkelen. Daarvoor is het wél belangrijk te weten wie je voorvaders zijn geweest, omdat je daar een aanknopingspunt in kunt zien, inspiratie kunt vinden... Maar er zijn geen regels die je kan volgen, geen regels over wat goede of slechte kunst is. Zo komen we bij *Quad* van Beckett. In het RITS hebben we dat hele stuk uit mekaar gehaald. Van de erven Beckett zou dat niet mogen, want zij willen conserveren wat is. Voor het onderwijs is het heel erg belangrijk dat studenten niet bang zijn iets aan te pakken, dat ze doen wat ze moeten doen om zich ergens verwant mee te voelen, om zich dat stuk toe te eigenen.

Omdat de opdracht was om niet alleen met theaterstudenten te werken, maar met een geïntegreerde groep van verschillende afdelingen, ben ik op zoek gegaan naar iets wat zo eenvoudig (of zo weinig) is dat je er heel veel mee kunt. Beckett vertrouwde niet langer in de kracht van het begripsmatige woord... en kwam uit bij klanken, bij licht an sich, bij het lopen an sich, bij het geometrische. Beckett zocht naar andere dingen die aanleiding konden zijn tot drama. Omdat al die lagen daarin zitten, kon het voor de verschillende afdelin-

gen van het RITS iets betekenen zich daarover te buigen. Niet dat televisie zich alleen over televisie ging buigen, en radio alleen over radio, nee, we hebben die lagen losgemaakt van elkaar. We hebben bijvoorbeeld de laag van het stappen geïsoleerd en die auditief zo opgenomen dat het an sich reeds een stuk werd. Door de verre reductie kom je tot mogelijkheden die je voordien niet hebt gezien en die niet zijn voorgeschreven door dat stuk. Beckett is al enorm gereduceerd. Wat wij gedaan hebben, is kijken of we het nog verder konden reduceren. Het ging veel meer om het proces 'Wat maken we ermee?' dan om de afwerking.

Je moet alles opnieuw uitvinden. Niets is gedaan zoals ik het zou doen of zoals ieder ander student het zou doen. Iemand heeft het zus gedaan, dus zal iemand anders het zo doen. Te lang hebben we gedacht dat alles al eens gedaan was. Dat is voorbij volgens mij. Het is een enorme stimulans als je weer alles kunt. Het wiel is uitgevonden vanwege de snelheid en het gemak. Wel, misschien moet je nu een wiel uitvinden waar haakjes aan zitten (*lucht*). Als de dingen minder vlug gaan, heb je de mogelijkheid afstand te nemen en je af te vragen of het wel goed is wat we doen. Meestal denderen we krankzinnig door. Dus moeten we het wiel opnieuw uitvinden, met de mogelijkheid dat het niet meer zo hard loopt. Met een vierkant wiel zie je de dingen ook in een ander perspectief. In een trein zit je steeds op dezelfde hoogte. Stel dat het wiel vierkant is, dan kom je nu en dan even hoger te zitten en krijg je een ander perspectief. Het is dan niet meer zo comfortabel. Maar dat is niet zo belangrijk. Misschien moeten dingen even oncomfortabel zijn. Je zou minstens de keuze moeten hebben tussen comfortabel en oncomfortabel. En die is er nu niet.

Je moet het instabiele wel niet zover doortrekken dat alles instabiel wordt. Instabiliteit heeft alleen zin als de dingen vastzitten, gestold zijn. Als er te veel instabiliteit is, moet je ervoor zorgen dat je dingen stabiliseert. Dat is heel simpel: ons levensorganisme is een relatief instabiel organisme. Als het niet een zekere stabiliteit heeft, ga je dood. Maar andersom is het net zo: als het te stabiel, te gestold is, word je ook ziek. Dat kan geestelijk of organisch zijn. Het gaat steeds van de ene naar de andere kant. Ik ben er dus niet voor om alles te destabiliseren. Absoluut niet. Als ik iets niet zie bewegen, wil ik er beweging in brengen. Maar als dingen te instabiel zijn, ga ik niet wat extra in de pot roeren. Misschien kan het wel verder bewegen als je meer structuur aanbrengt. Je zit altijd tussen het ene en het andere. Waarschijnlijk zit daar ergens de kunst.

Kunst is voor mij een middel om waar het